

АРХЕОЛОГІЯ

ГРЕЦЬКІ БОЖЕСТВА ТА ЇХ КУЛЬТ У КОЛОНІЯХ ПІВНІЧНОГО ПРИЧОРНОМОР'Я

Ліщенко Юлія,

здобувачка вищої освіти першого рівня
історичного факультету
Тернопільського національного педагогічного
університету імені В. Гнатюка
e-mail: juliaalishchenko@gmail.com

Науковий керівник: **Строценъ Богдан,**

кандидат історичних наук, доцент
кафедри історії України, археології та
спеціальних галузей історичних дисциплін
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

Грецька колонізація Північного Причорномор'я була доволі складним процесом, що охоплював не лише економічну та політичну інтеграцію, а й релігійно-культурною адаптацією. Одним з ключових процесів стало поширення релігійно-культових практик на території полісів. Синтез варварських та грецьких вірувань сприяв утворенню нового культурного шару, що чітко відображає взаємодію між колоністами та місцевими [1, с. 116–118, 153–158].

Головним божеством багатьох міст-держав був Аполлон і в колоніях Північного Причорномор'я його культ відігравав не лише релігійну, а й політичну роль, а також носив різне ім'я. Відомо, що в Ольвії Аполлон Дельфіній вважався покровителем міста, а його святилище було одним із головних культових центрів.

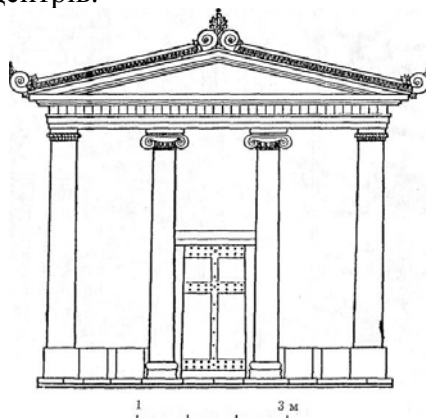

Рис. 1. Храм Аполлона Дельфінія

Йому приписували заступництво та покровительство над колонізаційними експедиціями. На це вказують численні монети із зображенням Аполлона та його атрибутів – лаврового вінка, ліри та стріли. Аполлон Дельфіній був також покровителем моряків, що особливо важливо для портового полісу, чия економіка залежала від морської торгівлі. В його честь проводилися фестивалі – Аполонії, на зразок афінських [2, с. 50–52].

В Ольвії Понтійській Аполлонон був відомий під іменем Іетрейський, що ймовірно пов'язаний з малоазійським походженням місцевих або колоністів. В Ольвії археологи виявили жертвні вівтарі, кераміку з посвятами та мармурові бази зі згадками про жерців Аполлона.

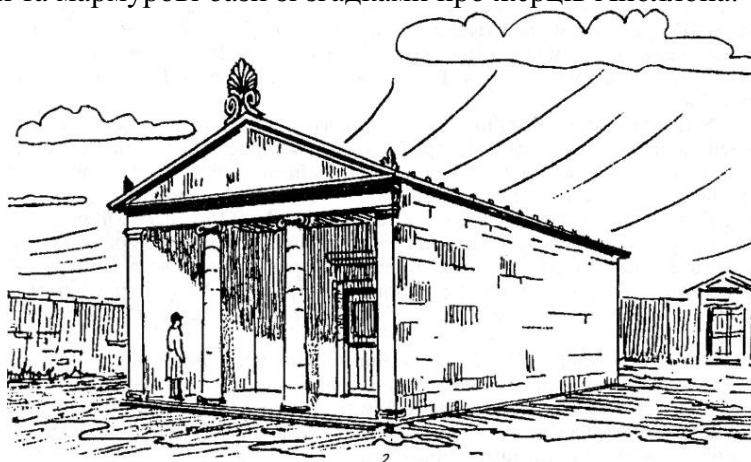

Рис. 2. Храм Аполлона Іетрейського

В Херсонесі значну роль відіграв культ Аполлона Алектора. Його вважали «відвертачем зла».

Серед богинь грецького пантеону важливу роль в житті колоній відігравала Деметра, культ якої був пов'язаний з родючістю, хліборобством та підтримкою землеробським громадам.

Рис. 3. Статуетка Деметри

За свідченнями Зубара В. в Херсонесі Таврійському знайдено численні посвяти Деметрі, що свідчить про її важливість для місцевого населення. Існування теменосів Деметри підтверджують мармурові рельєфи та фрагменти статуй, що зображують богиню та її супутників. У Херсонесі дослідники відкрили святилище, де було знайдено понад 300 теракотових фігурок Деметри і Кори-Персефони, що датуються V ст. до н. е. Більшість статуєток зображували її в сидячому положенні з колосками або факелами [3, с. 39–41; 1, с. 153–158].

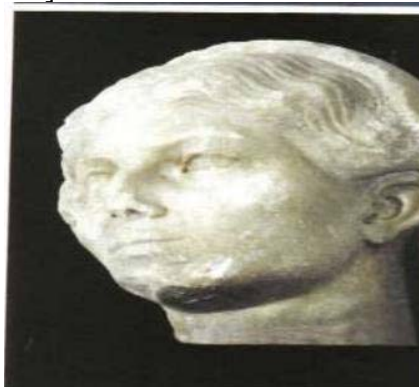

Рис. 4. Статуєтка Персефони

Особливої уваги заслуговують містерії елевсінського зразка. Ймовірно в цих практиках брали участь не лише греки а й еллінізоване місцеве населення. Це вказує на те, що культ Деметри виконував не лише духовну роль а й інтеграційну, поєднуючи обидва народи в спільних релігійних практиках.

Рис. 5. Теракотові фігурки Персефони та Деметри

Культ Афродіти, богині кохання і родючості, мав особливу популярність у Пантікапеї – столиці Боспорського царства. Афродіта тут

шанувалася не лише в традиційному еллінському вигляді, а й у її східних іпостасях. У цьому регіоні, особливо в IV–III ст. до н. е., простежується вплив культів Кібели, Іштар та Астарті, ймовірно через контакти з малоазійськими, перськими та місцевими традиціями [2, с. 55–56]. Афродіта тут – не лише богиня любові, а також влада над життям і смертю, хтонічна сутність. Як стверджував Я. Доманський іконографія богині на монетах Пантікапея свідчить про її зв'язок із богинями родючості малоазійського походження. У місті було знайдено багато пластики, що й вказує на активне функціонування культу серед місцевих. Є припущення, що був храм, де проводилися шлюбні обряди та жіночі містерії [4, с. 55–56].

Вірогідно, існували таємні жіночі культи, пов'язані з обрядом переходу у шлюб або материнство. Такі містерії могли мати зв'язок із андрогінними елементами східної релігії, що поступово проникала в релігійну практику Боспору.

Не менш цікавим є культ Зевса, який набув рис громовержця та бога війни, що дуже перегукувалося з скіфським божеством Тагімасяда. Зевса зображали з піднятими руками. Таким чином, Зевс у колоніях – це бог-громовержець і гарант стабільності, який міг мати риси місцевих божеств [2, с. 55–56].

У Херсонесі знайдені посвячення Зевсу-Олімпійцю, а також Зевсу-Патеросу (батьку) що вказує на його роль у політичному житті міста. Написи, присвячені богу, датуються IV ст. до н. е. та засвідчують активність його культу серед мешканців полісу.

Висновки. Отже, синтез грецьких та варварських культів у колоніях Північного Причорномор'я сприяв формуванню унікального релігійного ландшафту, в якому традиційні еллінські вірування адаптувалися до нових умов [7]. Так, культ Аполлона в Ольвії набув особливого значення як покровителя міста й моряків, що відповідало торгово-морській спрямованості поліса. У Херсонесі культ Деметри, пов'язаний із землеробством, відображав важливість аграрного господарства для місцевої громади. Таким чином, релігія стала інструментом не лише збереження культурної ідентичності колоністів, а й засобом інтеграції з автохтонним населенням через поступову трансформацію культових практик.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зубар В. М. Античні держави Північного Причорномор'я / В. М. Зубар. Київ: Наукова думка, 2004. 380 с.
2. Буйських О. Я. Релігія і культ у грецьких колоніях Північного Причорномор'я / О. Я. Буйських. Київ: Інститут археології НАН України, 2013. 328 с.
3. Винокур І. С. Культові споруди античних колоній Причорномор'я / І. С. Винокур, Ф. О. Андрощук. *Археологія*. 2010. № 3. С. 45–58.
4. Доманський Я. Релігія і культ у грецьких колоніях Північного Причорномор'я. Київ: Інститут археології НАН України, 2013. С. 55–56.

5. Щеглов А. К. Грецькі колонії Північного Причорномор'я: історія та археологія / за ред. А. К. Щеглова. Київ: Академперіодика, 2012. 464 с.
6. Шовкопляс Г. А. Ольвія – грецька держава на українських землях / Г. А. Шовкопляс. Київ: Видавництво АН УРСР, 1991. 262 с.
7. Геродот. Історії / пер. з давньогрец. С. П. Кондратьєва. Харків: Фоліо, 2012. 448 с.